

มหาวิทยาลัยการ

สถานการณ์ การส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จังหวัดพะเยา พ.ศ. 2550

ชาญ เชิดชูเหล่า *

ท.บ.

อัมเอบ สุทธิธรรม **

ท.บ., อ.ท. (ทันตสาธารณสุข)

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยการสัมภาษณ์ผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 263 แห่ง ผลการศึกษาพบว่า ศูนย์เด็กเล็กร้อยละ 85.2 สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวนเด็กน้อยสุด 6 คน มากสุด 130 คน (เฉลี่ย $29.68 + 17.19$) ร้อยละ 38.3 มีการรับเด็กแรกเข้าอายุต่ำกว่า 3 ขวบ ร้อยละ 90.9 มีเด็กน้อยกว่า 50 คน และ ร้อยละ 66.5 มีการจัดห้องเรียนรวมโดยไม่แยกกลุ่มอายุ สัดส่วนผู้ดูแลเด็กต่อเด็กมีค่าเฉลี่ย 1 คนต่อ 13.6 คน ผู้ดูแลเด็ก ร้อยละ 68.4 ได้รับการอบรมด้านทันตศึกษาใน 2 ปีที่ผ่านมา การดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็กมีความครอบคลุมได้มาก คือ ร้อยละ 95.8 มีการจัดกิจกรรมแปรงฟันหลังอาหารกลางวันทุกวัน ร้อยละ 85.6 มีการจัดอาหารว่างเป็นผลไม้ 3-5 วัน/สัปดาห์ ทั้งนี้ ร้อยละ 58.6 มีสถานที่แปรงฟันเป็นโครงสร้างถาวรและเหมาะสมกับการใช้งาน และเด็กร้อยละ 81.0 สามารถแปรงฟันได้อย่างสม่ำเสมอ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ร้อยละ 60.8 ผู้ดูแลเด็กมีการตรวจความสะอาดฟันเด็กให้เด็กทุกวัน ร้อยละ 44.5 มีการตรวจฟันผุให้เด็ก เทอมละ 1-2 ครั้ง อย่างไรก็ตามการดูแลเรื่องอาหารว่างของเด็กยังไม่ดีนัก โดยศูนย์พัฒนาเด็กเล็กส่วนใหญ่มีเด็กนำอาหารว่างที่เสี่ยงต่อฟันผุมารับประทานที่ศูนย์เด็ก ได้แก่ ขนมถุงสำเร็จรูป นมหวานหรือนมเปรี้ยว นมขวด ร้อยละ 58.6, 69.6, 71.9 ตามลำดับ โดยมีเด็ก ร้อยละ 25.8 ที่นำขนมมาที่ศูนย์เด็กเล็ก ทั้งนี้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้รับการสนับสนุนแปรงสีฟัน ยาสีฟันจากผู้ปกครองเด็ก ร้อยละ 66.5 และ 57.4 ตามลำดับ ร้อยละ 36.9 ได้รับการสนับสนุนสถานที่แปรงฟันจากองค์การบริหารส่วนตำบล และ ร้อยละ 53.2 ได้รับการสนับสนุนการอบรมจากทันตบุคลากร / เจ้าหน้าที่สาธารณสุข

คำสำคัญ : การส่งเสริมสุขภาพช่องปาก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

* ฝ่ายทันตสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพะเยา

** ฝ่ายทันตสาธารณสุข โรงพยาบาลดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

บทนำ

โรคฟันผุเป็นปัญหาหนึ่งในงานสาธารณสุขของเด็กวัยก่อนเรียน เนื่องจากมีอัตราการเกิดโรคฟันผุสูงต่อเนื่องมากกว่า 20 ปี จากการสำรวจสภาวะทันตสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2532, 2537, 2543-2544 เด็กอายุ 3 ปี มีฟันน้ำนมผุ ร้อยละ 66.5, 61.7, 65.7 โดยมีค่าเฉลี่ยฟันผุถอนอุด 4 ซี่/คน, 3.4 ซี่/คน, 3.61 ซี่/คน^(1, 2, 3) จากข้อมูลการให้บริการของโรงพยาบาลชุมชน ปี 2542 พบว่า เด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ได้รับการบริการเพียง ร้อยละ 6.2 ของผู้ป่วยทันตกรรมทั้งหมด⁽⁴⁾ และในระยะต้นของนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า พบว่า ผู้ใหญ่มารับบริการเพิ่มขึ้น แต่เด็กอายุ 0-4 ปี ได้รับการบริการลดลง⁽⁵⁾

เด็กวัยก่อนเรียนของจังหวัดพะเยามีอัตราการเกิดโรคฟันผุสูงสอดคล้องกับภาพรวมในระดับประเทศ โดยข้อมูลจากการสำรวจสภาวะทันตสุขภาพของจังหวัดพะเยา ปี 2547, 2548, 2549 พบว่ากลุ่มเด็กอายุ 3 ปี มีฟันผุ ร้อยละ 63.4, 64.3 และ 62 ตามลำดับ การมีฟันผุในฟันน้ำนมก่อให้เกิดการเจ็บปวด การติดเชื้อเรื้อรัง มีปัญหาในการบดเคี้ยว ซึ่งอาจส่งผลต่อการเจริญเติบโต พัฒนาการของเด็ก และยังส่งผลต่อความเชื่อมั่นในตัวเองของเด็ก

สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้านโดยให้ลูกน้อยอยู่กับปู่ย่า ตายาย หรือฝากเลี้ยงในสถานรับเลี้ยงเด็กรูปแบบต่างๆ มากขึ้น ในส่วนของสังคมชนบทนั้น เด็กเล็กมักจะถูกนำไปฝากเลี้ยงในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ใกล้บ้าน จากรายงาน พ.ศ. 2539-2540 มีเด็กวัยก่อนเรียน ร้อยละ 37.7 อยู่ในการดูแลของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก⁽⁶⁾ ดังนั้นผู้ดูแลเด็กจึงนับว่ามีบทบาทที่สำคัญรองจากครอบครัวในการที่จะช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้เด็กวัยก่อนเรียนมีสุขภาพช่องปากที่ดี

ฝ่ายทันตสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพะเยา ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบโครงการศูนย์เด็กเล็กน่ายุ่ กรมอนามัย มาตั้งแต่ปี 2546 โดยใช้เกณฑ์มาตรฐาน 6 ด้าน คือ ด้านบริการ

ด้านการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการ ด้านบริการอาหารสะอาดปลอดภัย ด้านการจัดสิ่งแวดล้อม ด้านคุณสมบัติของบุคลากรผู้เลี้ยงดูเด็ก และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งการส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็กเป็นส่วนหนึ่งในหมวดว่าด้วยการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการ

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาสถานการณ์การจัดกิจกรรมส่งเสริมทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จังหวัดพะเยา ปี 2550 เพื่อประกอบการวางแผนปรับปรุงระบบการทำงานด้านการส่งเสริมทันตสุขภาพในลักษณะบูรณาการกับโครงการศูนย์เด็กเล็กน่ายุ่ที่รับผิดชอบต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพช่องปากเด็ก
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์การส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
3. เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพช่องปากเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

วัสดุอุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษานี้ เป็นการศึกษาแบบตัดขวาง (Cross-sectional Study) เก็บข้อมูลในช่วงเดือนมิถุนายน 2550

ประชากรที่ศึกษา คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่รับเลี้ยงดูเด็กเล็กก่อนวัยเรียนในชุมชน ในเขตพื้นที่ 7 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ ของจังหวัดพะเยา ปี 2550 ในชุมชน รวมทั้งสิ้น 285 แห่ง

เครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์ผู้ดูแลเด็ก ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ดูแลเด็ก สภาพแวดล้อมที่มีผลต่อทันตสุขภาพเด็ก การส่งเสริมการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพช่องปาก และข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็ก โดยมีการปรับมาตรฐานผู้สัมภาษณ์คือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีนายมัยที่รับผิดชอบศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

จำนวน 91 คน ก่อนดำเนินการเก็บข้อมูล

สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และร้อยละ

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลทั่วไป

การศึกษานี้รวบรวมข้อมูลจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 263 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 92.3 ของทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่ ร้อยละ 85.2 สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล ร้อยละ 12.9 สังกัดเทศบาล ร้อยละ 1.1 สังกัดกรมศาสนา (วัด) ร้อยละ 0.8 สังกัดวิทยาลัยพยาบาลราชชนนี และมูลนิธิ YMCA อย่างละ 1 แห่ง (ตารางที่ 1)

เด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีจำนวนตั้งแต่ 6-130 คน

เด็กอายุน้อยที่สุด รับแรกเข้าอายุ 9 เดือน ศูนย์เด็กส่วนใหญ่ ร้อยละ 66.5 จัดให้เด็กเรียนรวมกันโดยไม่แยกกลุ่มอายุ ร้อยละ 90.9 มีจำนวนเด็กน้อยกว่า 50 คน เฉลี่ยแห่งละ 29.7 คน หรือเฉลี่ยห้องละ 19.6 คน ในจำนวนนี้เป็นเด็กอายุน้อยกว่า 3 ขวบ ร้อยละ 38.3 หรือประมาณ 7.5 คนต่อ 1 ห้องเรียน (ตารางที่ 2, 3)

สัดส่วนผู้ดูแลเด็กต่อเด็กเป็น 1 : 13.6 ผู้ดูแลเด็กส่วนใหญ่ ร้อยละ 86.9 มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรี ร้อยละ 37.2 อยู่ในช่วงการศึกษาระดับปริญญาตรีในช่วงวันเสาร์/อาทิตย์ ผู้ดูแลเด็ก ร้อยละ 67.9 ได้รับการอบรมด้านทันตสุขภาพ ในระหว่าง 2 ปีที่ผ่านมา โดยพื้นที่กิ่งอำเภอภูซางได้รับการอบรมมากที่สุด ร้อยละ 85.5 และอำเภอเมืองได้รับการอบรมน้อยที่สุด คือ ร้อยละ 43.2 (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 1 แหล่งที่มาของข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา แยกรายอำเภอ จังหวัดพะเยา

Table 1 Source of data in this study, categorized by districts in Phayao province.

อำเภอ	จำนวนศูนย์เด็กทั้งหมด (แห่ง)	จำนวนศูนย์เด็กที่ส่งข้อมูล	
		แห่ง	ร้อยละ
1. เมือง	35	35	100
2. เชียงคำ	57	51	89.5
3. แม่ใจ	18	18	100
4. ภูพานยาว	13	11	84.6
5. จุน	36	36	100
6. ภูซาง	35	35	100
7. ดอกคำใต้	34	34	100
8. ปง	39	25	64.1
9. เชียงม่วน	18	18	100
รวม	285	263	92.3

ตารางที่ 2 การจัดจำนวนห้องเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

Table 2 Amount of classrooms in child centers.

การจัดห้องเรียนในศูนย์เด็กเล็ก	จำนวน (แห่ง)	ร้อยละ
จำนวน 1 ห้อง	175	66.5
จำนวน 2 ห้อง	51	19.4
จำนวน 3 ห้องขึ้นไป	37	14.0
รวม	263	100.0

ตารางที่ 3 จำนวนเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแต่ละแห่ง จังหวัดพะเยา

Table 3 Amount of children in child centers, Phayao province

จำนวนเด็กในศูนย์เด็กเล็ก	จำนวน (แห่ง)	ร้อยละ
จำนวน 1-50 คน	239	90.9
จำนวน 51 - 80 คน	19	7.2
จำนวน 81 - 100 คน	1	0.4
มากกว่า 100 คน	4	1.5
รวม	263	100.0

ตารางที่ 4 ผู้ดูแลเด็กที่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับทันตสุขภาพ ในรอบ 2 ปี ที่ผ่านมา

Table 4 Amount of nannies who have been trained about oral health promotion program in the last 2 years.

อำเภอ	จำนวนผู้ดูแลเด็ก (คน)	ผู้ดูแลเด็กที่ได้รับการอบรม (คน)	ร้อยละ
1. เมือง	81	35	43.2
2. เชียงคำ	109	84	77.1
3. แม่ใจ	40	30	75.0
4. ภูพานยาว	19	14	73.7
5. จุน	78	51	65.4
6. ภูซาง	55	47	85.5
7. ดอกคำใต้	105	70	66.7
8. ปง	52	35	67.3
9. เชียงม่วน	34	23	67.6
รวม	573	389	67.9

2. สภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพช่องปากเด็ก

การจำหน่ายอาหารที่เสี่ยงต่อฟันผุ พบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ร้อยละ 22.4 มีร้านค้าที่จำหน่ายขนม/น้ำหวาน/น้ำอัดลม โดย ร้อยละ 20.9 เป็นร้านค้าที่จำหน่ายอยู่รอบๆบริเวณศูนย์เด็ก ร้อยละ 1.1 มีการจำหน่ายอยู่ทั้งในศูนย์และนอกบริเวณศูนย์เด็ก และมีเพียงร้อยละ 0.4 ที่มีการจำหน่ายขนม/น้ำหวาน/น้ำอัดลมในศูนย์เด็กเล็ก

สภาพแวดล้อมเพื่อการจัดกิจกรรมแปรงฟัน มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ร้อยละ 5.7 มีน้ำใช้ไม่เพียงพอสำหรับการแปรงฟันตลอดทั้งปี อย่างไรก็ตาม ร้อยละ 73.4 ของศูนย์เด็กเล็กมีสถานที่แปรงฟันถาวร โดยที่ร้อยละ 58.6 มีขนาดที่เหมาะสมกับเด็กและใช้ได้จริง

ร้อยละ 7.2 เป็นสถานที่แปรงฟันที่ไม่สามารถใช้งานได้เนื่องจากมีขนาดไม่เหมาะสม หรือตั้งอยู่ในที่ที่ไม่เหมาะสมแก่การใช้งาน (ตารางที่ 5)

3. สถานการณ์การส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

3.1 การจัดกิจกรรมการแปรงฟัน

ศูนย์เด็กเล็กส่วนใหญ่ ร้อยละ 95.8 มีการจัดกิจกรรมแปรงฟันหลังอาหารกลางวันทุกวัน ขณะที่ร้อยละ 4.1 มีการจัดให้เด็กแปรงฟันในบางวันและไม่มีการจัดเลย ทั้งนี้มีเด็ก ร้อยละ 19.0 ที่ไม่สามารถแปรงฟันได้ทุกวัน

การดูแลแปรงสีฟันของเด็ก พบมีการจัดเก็บแปรงสีฟันแยกกันร้อยละ 92.8 มีการเก็บรวมกันร้อยละ 6.5 โดย ร้อยละ 27.0 เปลี่ยนแปรงสีฟันให้

ตารางที่ 5 สภาพแวดล้อมในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพช่องปากเด็ก จังหวัดพะเยา (N = 263)

Table 5 Environment of child center which influence Oral Health status.

ข้อมูล	จำนวนศูนย์ (แห่ง)	ร้อยละ
■ ศูนย์เด็กเล็กที่มีการจำหน่าย ขนม / น้ำหวาน / น้ำอัดลม	59	22.4
1. มีในบริเวณศูนย์	1	0.4
2. มีรอบๆ ใกล้ๆ บริเวณของศูนย์	55	20.9
3. มีทั้งใน และนอกบริเวณศูนย์	3	1.1
■ ศูนย์เด็กเล็กที่ไม่มีการจำหน่าย ขนม / น้ำหวาน / น้ำอัดลม	204	77.6
■ ศูนย์เด็กเล็กที่มีน้ำใช้ให้เด็กแปรงฟันได้ไม่เพียงพอตลอดปี	15	5.7
■ ศูนย์เด็กเล็กที่มีสถานที่แปรงฟันที่เป็นโครงสร้างถาวร	193	73.4
1.1 มีขนาดเหมาะสม และใช้ได้จริง	154	58.6
1.2 มีขนาดไม่เหมาะสม / ใช้ไม่ได้	14	5.3
1.3 อื่นๆ	5	1.9
ไม่ตอบ	20	7.6

ตารางที่ 6 การจัดกิจกรรมแปรงฟันหลังอาหารกลางวันในศูนย์เด็กเล็ก จังหวัดพะเยา (N = 263)

Table 6 Amount of child centers which had daily tooth brushing after lunch.

ข้อมูลการจัดกิจกรรมการแปรงฟัน	จำนวนศูนย์ (แห่ง)	ร้อยละ
■ การจัดกิจกรรมการแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน		
- จัดให้เด็กแปรงฟันทุกวัน	252	95.8
- จัดให้เด็กแปรงฟันบางวัน	8	3.0
- ไม่มีการจัดให้เด็กแปรงฟัน	3	1.1
■ การจัดเก็บแปรงสีฟัน		
- เก็บแยกรายบุคคล	244	92.8
- เก็บแยก / เก็บรวม และอื่นๆ	19	7.2
■ การเปลี่ยนแปรงสีฟันให้เด็ก		
- ไม่เกิน 3 เดือน	71	27.0
- เปลี่ยนเมื่อแปรงสีฟันของเด็กบาน	158	60.1
- เปลี่ยนเทอมละครึ่ง	47	17.9
- เปลี่ยนปีละครึ่ง	5	1.9
- เปลี่ยนไม่แน่นอน	30	11.4
■ การใช้ยาสีฟัน		
- ใช้ยาสีฟันผสมฟลูออไรด์	255	97.0
- ใช้ยาสีฟันชนิดของเด็ก	200	76.0
- ใช้ยาสีฟันของผู้ใหญ่ / ไม่แน่นอน	61	23.2
- ยาสีฟันที่เด็กแปรงฟันแต่ละครั้ง มีปริมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว	178	67.7
- ยาสีฟันที่เด็กแปรงฟันแต่ละครั้ง มีปริมาณเท่าเมล็ดข้าวโพด	54	20.5
- ยาสีฟันที่เด็กแปรงฟันแต่ละครั้ง มีปริมาณไม่แน่นอน	31	11.8

ตารางที่ 7 การจัดผลไม้ในศูนย์เด็กเล็ก จังหวัดพะเยา

Table 7 Amount of child centers which had fruits providing.

การดูแลอาหารว่างเด็ก	จำนวนศูนย์ (แห่ง)	ร้อยละ
■ การจัดผลไม้เป็นอาหารว่าง		
- 3-5 วัน / สัปดาห์	225	85.6
- น้อยกว่า 3 วัน / สัปดาห์	27	10.3
- จัดไม่สม่ำเสมอ	11	4.1
■ การดูแลอาหารว่างเด็ก		
- ศูนย์เด็กเล็กที่ไม่มีขบวนนม	74	28.1
- ศูนย์เด็กเล็กที่ไม่มีขนมกรุบกรอบ	109	41.4
- ศูนย์เด็กเล็กที่ไม่มีนมหวาน / นมเปรี้ยว	80	30.4

ตารางที่ 8 การเฝ้าระวังโรคฟันผุในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จังหวัดพะเยา (N = 263)

Table 8 Situation of dental caries surveillance in child centers, Phayao province.

กิจกรรม	จำนวนศูนย์ (แห่ง)	ร้อยละ
■ ศูนย์เด็กเล็กที่ผู้ดูแลเด็กตรวจความสะอาดฟันเด็กสม่ำเสมอ		
- ตรวจทุกวัน	160	60.8
- ตรวจสัปดาห์ละ 1 - 2 ครั้ง	81	30.8
- ตรวจเดือนละครั้ง	3	1.1
■ ผู้ดูแลเด็กตรวจฟันผุให้เด็กสม่ำเสมอ		
ทุกวัน	6	2.3
เป็นรายสัปดาห์	8	3.0
เดือนละ 1 - 3 ครั้ง	58	22.1
เทอมละ 1 - 4 ครั้ง	139	52.9
ปีละครั้ง / ไม่แน่นอน	24	9.1
■ เจ้าหน้าที่ / ทันตบุคลากร ตรวจฟันผุให้เด็กสม่ำเสมอ		
เดือนละ 2-3 ครั้ง	2	0.8
เทอมละ 1 - 4 ครั้ง	46	17.5
ปีละครั้ง / ไม่ระบุช่วงเวลาตรวจ	39	14.9
■ ผู้ดูแลเด็ก มีวิธีการดูแลเด็กที่ฟันผุ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
- แนะนำผู้ปกครองให้พาไปรักษา	253	96.2
- บอกผ่านเด็กให้ไปบอกผู้ปกครองให้พาไปรักษา	62	23.6
- มีเจ้าหน้าที่โรงพยาบาล มาให้บริการ	15	5.7
- เจ้าหน้าที่สถานีนามายมาให้บริการ	13	4.9
- อื่นๆ	6	2.3

เด็กในระยะเวลาไม่เกิน 3 เดือน ร้อยละ 60.1 เปลี่ยนแปรงสีฟันเมื่อขนแปรงบานแล้ว ร้อยละ 17.9 เปลี่ยนเทอมละครึ่ง ขณะที่ร้อยละ 11.4 มีการเปลี่ยนแปรงสีฟันที่ไม่แน่นอน

การใช้ยาสีฟันในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่าร้อยละ 97.0 เป็นยาสีฟันผสมฟลูออไรด์ โดยเป็นยาสีฟันสำหรับเด็ก ร้อยละ 76.0 มีการใช้ยาสีฟันทั้งชนิดสำหรับเด็กและชนิดสำหรับผู้ใหญ่ ร้อยละ 23.2 ปริมาณยาสีฟันที่ผู้ดูแลเด็กบีบให้เด็กเพื่อการแปรงฟัน ร้อยละ 67.7 มีปริมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว ร้อยละ 20.5 มีขนาดเมล็ดข้าวโพด และร้อยละ 11.8 มีการใช้ยาสีฟันในปริมาณที่ไม่แน่นอน (ตารางที่ 6)

3.2 การดูแลอาหารว่างของเด็ก

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กส่วนใหญ่ ร้อยละ 85.6 มีการจัดผลไม้ให้เด็กอย่างสม่ำเสมอ 3-5 วัน/สัปดาห์

ร้อยละ 10.3 จัดผลไม้ให้เด็กน้อยกว่า 3 วัน/สัปดาห์ ขณะที่ ร้อยละ 4.1 มีการจัดผลไม้ให้เด็กเป็นบางครั้ง

อาหารว่างที่เด็กนำมาจากบ้าน พบว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ร้อยละ 28.1 เด็กไม่มีการนำนมขวดมาที่ศูนย์เด็ก ร้อยละ 41.4 ไม่มีการนำขนมกรุบกรอบมา และ ร้อยละ 30.4 ไม่มีการนำนมหวาน/นมเปรี้ยวมารับประทานที่ศูนย์เด็ก (ตารางที่ 7)

3.3 การเฝ้าระวังโรคฟันผุ

ศูนย์เด็กเล็กมีการดำเนินกิจกรรมตรวจฟันทั้งโดยผู้ดูแลเด็กและบุคลากรสาธารณสุข โดยผู้ดูแลเด็กร้อยละ 60.8 มีการตรวจความสะอาดหลังการแปรงฟันทุกวัน ร้อยละ 44.5 ตรวจโรคฟันผุ เทอมละ 1-2 ครั้ง ในขณะที่บุคลากรสาธารณสุขมีการตรวจฟันผุให้เด็กเพียงร้อยละ 33.2 ของศูนย์เด็กทั้งหมด ในจำนวนนี้พบว่าเด็กที่มีปัญหาฟันผุ ร้อยละ 96.2

ตารางที่ 9 การสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็กของเครือข่ายในพื้นที่ จังหวัดพะเยา

Table 9 Supportive network of oral health promotion in Phayao province.

การสนับสนุนที่ศูนย์เด็กเล็กได้รับ	จำนวนศูนย์ (แห่ง)	ร้อยละ
■ การสนับสนุนแปรงสีฟัน		
- ผู้ปกครอง	175	66.5
- อบต. / เทศบาล	41	15.6
- ทันตบุคลากร / เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	56	21.3
■ การสนับสนุนยาสีฟัน		
- ผู้ปกครอง	151	57.4
- อบต. / เทศบาล	53	20.2
- ทันตบุคลากร / เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	61	23.2
■ การสนับสนุนสถานที่แปรงฟัน		
- ผู้ปกครอง	48	18.3
- อบต. / เทศบาล	97	36.9
- ทันตบุคลากร / เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	4	1.5
■ การสนับสนุนการอบรม		
- ผู้ปกครอง	3	1.1
- อบต. / เทศบาล	65	24.7
- ทันตบุคลากร/ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	140	53.2

ตารางที่ 10 พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพช่องปากเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

Table 10 Behaviors affect oral health status in child center.

ข้อมูล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. จำนวนเด็กทั้งหมด	7,805	100.0
2. จำนวนเด็กที่ไม่สามารถแปรงฟันได้สม่ำเสมอ / ทุกวัน	1,480	19.0
3. จำนวนเด็กที่นำนมหวานมาที่ศูนย์เด็ก.	605	7.8
4. จำนวนเด็กที่นำนมเปรี้ยวมาที่ศูนย์เด็ก	620	7.9
5. จำนวนเด็กที่นำนมขวดมาที่ศูนย์เด็ก	1,006	12.9
6. จำนวนเด็กที่นำขนมมาที่ศูนย์เด็ก	2,011	25.8

ผู้ดูแลเด็กแนะนำผู้ปกครองให้ไปรับบริการที่สถานพยาบาล มีเพียงร้อยละ 10.6 ที่มีการจัดบริการทันตกรรมเคลื่อนที่จากสถานพยาบาล (ตารางที่ 8)

3.4 การสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็ก

แหล่งสนับสนุนแปรงสีฟันและยาสีฟันที่ใช้ในศูนย์เด็กเล็กพบว่า มาจากผู้ปกครองมากที่สุด คือ ร้อยละ 66.5 และ 57.4 ตามลำดับ รองลงมาเป็นหน่วยงานสาธารณสุข ร้อยละ 21.3 และ 23.2 ในขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการสนับสนุนเพียงร้อยละ 15.6 และ 20.2 ตามลำดับ

ในส่วนของสถานที่แปรงฟัน พบว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กร้อยละ 36.9 ได้รับงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนการอบรมให้ความรู้แก่ผู้ดูแลเด็กมีการสนับสนุนทั้งจากหน่วยงานสาธารณสุข และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร้อยละ 53.2 และ 24.7 ตามลำดับ (ตารางที่ 9)

4. พฤติกรรมของเด็กที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพช่องปากเด็ก

เด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวนหนึ่งมีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคฟันผุ โดยเด็กเล็ก ร้อยละ 19.0 ไม่สามารถแปรงฟันได้สม่ำเสมอ ร้อยละ 7.8 มีการนำนมหวานมาทานที่ศูนย์เด็ก ร้อยละ 7.9 มีการนำนมเปรี้ยวมา ร้อยละ 12.9 มีการนำนมขวดมา และ ร้อยละ 25.8 มีการนำขนมมาที่ศูนย์เด็ก (ตารางที่ 10)

อภิปรายผล

จังหวัดพะเยา มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รวมทั้งสิ้น 285 แห่ง อำเภอเชียงคำ มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมากที่สุด คือ 57 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กส่วนใหญ่ ร้อยละ 85.2 สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณโดยตรงจากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำไปพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในด้านวิชาการ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน⁽⁷⁾

การรับเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า มีเด็กอายุน้อยที่สุด รับแรกเข้าอายุ 9 เดือน เด็กอายุน้อยกว่า 3 ขวบ ร้อยละ 38.3 ซึ่งเป็นอายุที่ต่ำกว่าเกณฑ์การรับเด็ก ตามมาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่กำหนดว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง สถานที่ดูแลและให้การศึกษาคูณเด็ก อายุระหว่าง 3-5 ปี⁽⁸⁾ ซึ่งเป็นวัยที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ทั้งในด้านการกิน การขับถ่าย และการสื่อสาร ทำให้ผู้ดูแลเด็กต้องเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพการดูแลเด็กในภาพรวม นอกจากนี้ศูนย์เด็กเล็กส่วนใหญ่ ร้อยละ 66.5 จัดให้เด็กเรียนรวมกันโดยไม่แยกกลุ่มอายุ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาเด็ก เพราะในแต่ละช่วงอายุนั้นเด็กต้องการการกระตุ้นพัฒนาการที่แตกต่างกัน⁽⁹⁾

สภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ร้อยละ 94.3 มีน้ำให้เด็กแปรงฟันได้ตลอดปี จึงมีความเป็นไปได้ในการจัดกิจกรรมการแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน

ในศูนย์เด็กเล็กเป็นส่วนใหญ่อย่างไรก็ตามศูนย์เด็กเล็กจำนวนหนึ่งยังมีการจำหน่ายอาหารที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคฟันผุของเด็ก คือ ร้อยละ 22.4 มีร้านค้าที่จำหน่าย ขนม/น้ำหวาน/น้ำอัดลม โดยร้อยละ 20.9 เป็นร้านค้าที่เปิดจำหน่ายอยู่รอบๆ บริเวณศูนย์เด็ก ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกและมีส่วนให้เด็กซื้ออาหารเสี่ยงมารับประทานได้ง่าย และส่งผลต่อการเกิดโรคฟันผุเพิ่มมากขึ้น โดยรายงานจากการศึกษาพบว่าเด็กที่บริโภคขนมมากกว่า 3 ครั้งต่อวัน มีค่าเฉลี่ยฟันผุถอนอดมากกว่าเด็กที่บริโภคน้อยกว่านี้⁽¹⁰⁾

ผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ร้อยละ 67.9 ได้รับการอบรมด้านทันตสุขภาพในระหว่าง 2 ปีที่ผ่านมา ทำให้มีพื้นฐานของความรู้และความเข้าใจต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็ก โดยกิจกรรมที่มีความครอบคลุมมากได้แก่การแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน และการจัดอาหารว่างเป็นผลไม้ โดยศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ร้อยละ 95.8 มีการจัดกิจกรรมแปรงฟันหลังอาหารกลางวันทุกวัน และมีการจัดเก็บแปรงสีฟันแยกกันตามมาตรฐานศูนย์เด็กเล็กน่ายอยู่⁽¹¹⁾ ร้อยละ 92.8 ในขณะที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กส่วนหนึ่งมีการเปลี่ยนแปรงสีฟันนานกว่า 3 เดือน โดยร้อยละ 17.9 เปลี่ยนเทอมละครึ่ง ร้อยละ 11.4 เปลี่ยนแปรงสีฟันให้เด็กไม่แน่นอน ยาสีฟันที่ใช้ส่วนใหญ่ ร้อยละ 97.0 เป็นชนิดผสมฟลูออไรด์

อย่างไรก็ตาม อาหารว่างที่เด็กนำมาจากบ้านพบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวนไม่มากนักที่มีการดูแลอาหารเสี่ยงต่อฟันผุที่เด็กนำมาจากบ้าน คือ ไม่มีเด็กนำนมขวดมาที่ศูนย์เด็ก ไม่มีเด็กที่นำขนม และไม่มีเด็กที่นำนมหวาน/นมเปรี้ยว มารับประทานที่ศูนย์เด็ก ร้อยละ 28.1, 41.4, 30.4 ตามลำดับ

การตรวจความสะอาดฟันโดยผู้ดูแลเด็กมีไม่มากนัก คือ มีร้อยละ 60.8 ที่ผู้ดูแลเด็กมีการตรวจความสะอาดให้เด็กทุกวัน ทั้งนี้ มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ร้อยละ 33.2 ที่เด็กได้รับการตรวจฟันผุโดยบุคลากรทางสาธารณสุข อย่างไรก็ตามเด็กที่มีฟันผุส่วนใหญ่

ยังไม่มีระบบการดูแลที่ชัดเจน โดย ร้อยละ 96.2 ผู้ดูแลเด็กจะแนะนำให้ผู้ปกครองพาเด็กฟันผุไปรับการรักษาที่สถานพยาบาล และมีเพียงร้อยละ 10.6 ได้รับการบริการเคลื่อนที่จากสถานพยาบาล

การสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็ก พบว่าผู้ปกครองมากกว่าครึ่งให้การสนับสนุนแปรงสีฟัน และยาสีฟัน ร้อยละ 66.5 และ 57.4 ตามลำดับ ซึ่งมากกว่าหน่วยงานอื่นๆ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กร้อยละ 36.9 ได้รับการสนับสนุนสถานที่แปรงฟันจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนการอบรมผู้ดูแลเด็ก ร้อยละ 53.2 ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานสาธารณสุข

เด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กส่วนหนึ่งมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรคฟันผุ โดยการนำอาหารที่เสี่ยงต่อฟันผุมารับประทานในศูนย์เด็กเล็ก คือ ร้อยละ 7.8 มีการนำนมหวานมา ร้อยละ 7.9 มีการนำนมเปรี้ยวมา ร้อยละ 12.9 มีการนำขวดนมมา และร้อยละ 25.8 มีการนำขนมมาที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

บทสรุป

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพช่องปากที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การจัดกิจกรรมแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน การจัดผลไม้เป็นอาหารว่าง การตรวจความสะอาดฟันเด็ก และการตรวจฟันผุ กิจกรรมที่มีการดำเนินการได้มาก ได้แก่ การจัดให้เด็กแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน และการจัดอาหารว่างเป็นผลไม้ การตรวจความสะอาดฟันเด็กมีความครอบคลุมพอควร ส่วนการตรวจฟันผุเด็กมีการดำเนินการทั้งผู้ดูแลเด็กและเจ้าหน้าที่ ปัจจัยที่น่าจะมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพงานส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็ก ได้แก่

1. การรับเด็กที่อายุต่ำกว่าเกณฑ์ของมาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
2. การสนับสนุนจากผู้บริหารศูนย์พัฒนาเด็ก

จะทำให้เกิดนโยบายและการสนับสนุนของผู้บริหาร ศูนย์เด็กซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพช่องปากเด็ก ในศูนย์พัฒนาเด็ก เช่น การสนับสนุนแปรงสีฟัน ยาสีฟัน การสนับสนุนให้ผู้ดูแลเด็กได้มีโอกาสเข้ารับการอบรม รวมไปถึงการกำหนดนโยบายการรับเลี้ยงเด็ก เช่น การกำหนดอายุเด็กแรกวัย การกำกับดูแล

อาหารกลางวันและอาหารว่างรวมทั้งนมขวดและขนมกรุบกรอบด้วย

3. บุคลากรด้านสาธารณสุข ซึ่งจะมีบทบาทสำคัญในการเฝ้าระวังโรคฟันผุเด็ก เพื่อป้องกันโรคฟันผุในเด็กกลุ่มที่ยังไม่ผุ หรือเริ่มผุ รวมถึงการจัดบริการรักษาเพื่อยับยั้งการลุกลามของโรคฟันผุในกลุ่มเด็กที่มีฟันผุแล้ว

เอกสารอ้างอิง

1. กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. รายงานผลการสำรวจสภาวะทันตสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 3 พ.ศ.2532 ประเทศไทย: โรงพิมพ์ทหารผ่านศึก; 2534.
2. กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. รายงานผลการสำรวจสภาวะทันตสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 4 พ.ศ.2537 ประเทศไทย: โรงพิมพ์ทหารผ่านศึก; 2538.
3. กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข รายงานผลการสำรวจสภาวะทันตสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 5 พ.ศ.2543-2544 ประเทศไทย: โรงพิมพ์ทหารผ่านศึก; 2545.
4. สมนึก ชาญด้วยกิจ, จันทนา อึ้งชูศักดิ์, สุณี ผลดีเยี่ยม, ปราณี เหลืองวรา. สถานการณ์การจัดบริการทันตสุขภาพในระดับอำเภอของประเทศไทย. ว.ทันต.สธ. 7 (1); 2545: 34-55
5. ศิริเพ็ญ อรุณประพันธ์, จันทนา อึ้งชูศักดิ์, ปิยะดา ประเสริฐสม และคณะ. การศึกษาสถานการณ์การจัดบริการทันตสุขภาพภายใต้ต้นนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, เอกสารอัดสำเนา; 2545
6. จันทรเพ็ญ ชูประภาวรรณ. การสำรวจสภาวะสุขภาพคนไทยเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก พ.ศ. 2539-2540
7. <http://www.tj.co.th/optnews/modules/articles/article.php> - accessed-9-09-07
8. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. มาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองท้องถิ่น ไม่ระบุสถานที่และปีที่พิมพ์
9. รศ.มยุรี เพชรอักษร. ตารางแสดงพัฒนาการตามวัยในเด็กปกติ, หนังสือคู่มือกระตุ้นพัฒนาการเด็ก, สถาบันมูลนิธิเด็ก <http://www.childthai.org/cic/c2460.htm>-accessed-9-09-07
10. วิไลลักษณ์ บังเกิดสิงห์ และคณะ.โครงการแก้ปัญหาทันตสุขภาพเด็กวัยก่อนเรียนโดยกลุ่มแกนนำสตรี อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการโครงการเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษาบรมราชินีนาถ 23-24 สิงหาคม 2547, โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ กรุงเทพมหานคร : 148-160
11. สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือการดำเนินงานโครงการศูนย์เด็กเล็กน่ายู่.โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ ; 2547

Original Article

Situation of Oral Health Promotion Programs in Child Centers in Phayao Province, 2007

Chan Cherdchoolao *

D.D.S.

Im-erb Suthiwan **

D.D.S., Diplomate (Thai Board of Dental Public Health)

Abstract

The objective of this research was to study the situation of oral health promotion programs in 236 child centers in Phayao province by using interview technique. It was found that: There were 85.2 % of the child centers organized by Tambon Administration Organizations (TAOs). The minimum and the maximum children in the centers were 6 and 130 respectively (average 29.68+17.19). The percentage of children under 3 years old was 38.3. 90.9 % of the centers accepted less than 50 children. 66.5 % of the centers accepted children of mixed ages. The ratio of the nannies to children was 1:13.6. 68.4 % of nannies have been trained in Oral Health in the last 2 years. 95.8 % of the centers carried out daily tooth brushing after lunch which was the most coverage of Oral Health Promotion programs. 85.6 % of the centers provided fruit 3-5 days a week. 58.6 % had suitable and permanent tooth brushing places for the children. 81.0 % of the children could do regular tooth brushing. The percentage of the centers providing daily tooth examination was 60.8. 44.5 % of the centers provided 1 or 2 times a semester for tooth examination. However, snack control in the centers was not so good. The percentage of the children who brought snacks, sweet milk drinking yoghurt and milk bottles, was 58.6, 69.6 and 71.9 respectively. 66.5% of the parents provided tooth brushes and 57.4% provided tooth paste. TAOs provided tooth brushing places for 36.9% of the centers and 53.2% of the centers received support from dental health or health personnel.

Key word: Oral Health Promotion Program; child center

* Dental Health Division, Provincial Health Office, Phayao Province

** Dental Health Division, Dok Khum Tai Hospital, Phayao Province